

การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

พระราชชนทร์ วิจารณ์, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทนำ

การท่องเที่ยว (Tourism) ตามความเข้าใจโดยทั่วไป หมายถึง การเดินทางของบุคคลหนึ่งจากอีกที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อพักผ่อน หรือติดต่อทางธุรกิจ โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป^๑ การท่องเที่ยวถือว่าการพักผ่อนอีกรูปแบบหนึ่งที่มีการนำกิจกรรมนันทนาการเข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้เดินทาง เกิดการผ่อนคลายและมีความสุขระหว่างการเดินทางไปทำกิจกรรมจากที่หนึ่งซึ่งหมายถึงที่อยู่อาศัย ไปยังที่หนึ่ง ที่ถือเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินทางไปชมสถานที่ท่องเที่ยว ไปเยี่ยมเพื่อน เยี่ยมญาติ หรือไปพักผ่อนหย่อนใจหรือใช้เวลาว่างเพื่อนทำกิจกรรมทางการศึกษา การพักผ่อนหย่อนใจ หรือการเดินทางไปศึกษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางซึ่งมีการพัฒนามาจากรูปแบบการเดินทางเพื่อการดำรงชีพ การแสวงหาอาณานิคม การเดินทางเพื่อการพักผ่อน ดังนั้น กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวจึงมีการขยายตัวเป็นธุรกิจและเติบโตเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีวิวัฒนาการมาจากการเดินทางของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์ของการเดินทางที่แตกต่างกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมความเป็นอยู่ซึ่งส่งเสริมให้คนได้มีการเดินทางที่สะดวกสบายและรวดเร็วขึ้น ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น และมีการให้ความหมายทางการท่องเที่ยวตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็นสากล ๓ ประการ คือ

๑) เป็นการเดินทางจากแหล่งที่ตนอาศัยอยู่ปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว

๒) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจไม่ได้มีการบังคับ

๓) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ (ค.ศ. ๑๙๖๓) องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยว”

^๑ ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, การพัฒนาท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒).

ไว้ว่า “การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุมแต่มีใช้เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักฐานหรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร”

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมเพื่อการผ่อนคลายความเครียดจากภาระงานประจำของบุคคล โดยจะเป็นกิจกรรมใดที่เป็นไปตามเงื่อนไขใดก็ได้ที่กำหนดไว้ ๓ ข้อ คือ ประการแรก เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว ประการที่สอง การเดินทางดังกล่าวต้องเป็นไปโดยสมัครใจ และประการที่สาม การเดินทางนั้นมีวัตถุประสงค์อื่นใดที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้^๒

ชาตรี แก้วมา กล่าวว่า “การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ในระยะใกล้หรือไกล โดยไม่มีรายได้เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในครั้งนั้นๆ และไม่ใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือไปพำนักอยู่ประจำ แต่เดินทางเพื่อวัตถุประสงค์หลายๆ อย่าง เช่น เพื่อการพักผ่อน เพื่อหาความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อประชุมสัมมนา หรือติดต่อธุรกิจตลอดจนการเยี่ยมเยือนญาติมิตร^๓

ศรัญญา เลิศมนไพโรจน์ ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง “กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของการเดินทางของบุคคล จากที่อยู่อาศัยถาวรไปยังที่อยู่อาศัยชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่ใช่หารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวอาจก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทาง (นักท่องเที่ยวหรือแขกผู้มาเยือน)”^๔

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง แนวทางวิธีการดูแลปฏิบัติต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อให้ไม่ถูกทำลายโดยนักท่องเที่ยว ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยว ได้แก่

- ๑) ปัจจัยพื้นฐานในการจัดการ ประกอบด้วย คน เครื่องจักร เงินทุน และวัสดุ วัตถุดิบ
- ๒) ปัจจัยด้านการตลาด
- ๓) ปัจจัยด้านวิธีการปฏิบัติ
- ๔) ปัจจัยด้านแรงจูงใจ

^๒ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโฮมสเตย์**, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^๓ ชาตรี แก้วมา, **แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดร้อยเอ็ด**, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙, หน้า ๑๑.

^๔ ศรัญญา เลิศมนไพโรจน์, **การศึกษาความต้องการของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเนื้อหาวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ๒๐.

การจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมีทัศนคติต่อการปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๕

สรุปได้ว่า “การท่องเที่ยว” เป็นการเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ในด้านการพักผ่อนหย่อนใจ การหาความรู้ เยี่ยมเยือนสถานที่ที่น่าสนใจ รวมทั้งเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้เป็นเจ้าของหรือเจ้าของท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนหรือธุรกิจที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหน่วยงานของรัฐ ผู้ทำหน้าที่ในฐานะผู้กำหนดแนวนโยบายและมาตรการในการสนับสนุน อำนวยความสะดวก หรือดูแลควบคุมในด้านต่างๆ ความหมายของการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นการมองเฉพาะในส่วนของผู้เดินทางท่องเที่ยว

สำหรับประเทศไทย กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของคนในท้องถิ่น โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬาได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การกระตุ้นการท่องเที่ยวในระยะเวลาดำเนินการ ๔ ปี ระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ โดยเน้นที่ประเภทแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ และประเพณีวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้วางกรอบยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม โดยมีแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวจะเป็นไปในลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มากขึ้น คือ นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เห็นความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นพิเศษ ซึ่งก็มีสอดคล้องกับนิยามของการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางสู่ที่ตั้งของวัด และศาสนสถานเพื่อศึกษาธรรมะและบริบททางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษาและการชื่นชมความงามทางศิลปวัฒนธรรม และเพื่อตอบสนองศรัทธาความเชื่อส่วนบุคคลที่มีต่อพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้น การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นรูปแบบของท่องเที่ยวเฉพาะด้านที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจเกี่ยวกับการ

^๕ วรรณภา ศิลปะอาษา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖-๒๗.

ศึกษาศาสนาหรือลัทธิ ขึ้นชมสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์ และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการ เกจิอาจารย์ รวมถึงการปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละศาสนา มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปวัด เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาการปฏิบัติธรรมฯ ดังจะเห็นจากการเดินทางเชิงพุทธศาสนาได้แพร่หลาย ไปในนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ซึ่งมักใช้ช่วงเวลารวันหยุดเทศกาล โดยเฉพาะช่วงเทศกาลวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาจะมีการถือศีลปฏิบัติธรรม และประชาชนในท้องถิ่นบางส่วนได้เล็งเห็นผลประโยชน์ จึงเริ่มมีการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว หรือเข้ามาใช้พื้นที่ของวัดในการประกอบอาชีพ ดังกล่าวมากขึ้น^๖

วัด เป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญ ในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นแหล่งรวมงานศิลปกรรมที่มีคุณค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง และความรู้สาขาต่างๆ มากมาย นับเป็นมรดกล้ำค่า และเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน ที่มีศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและความเจริญของ ธรรมชาติที่สามารถย้อนกลับไปได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของชุมชนทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยม มาท่องเที่ยววัดกันเป็นจำนวนมาก^๗

การเดินทางไปตามวัดต่างๆ ถือเป็นเรื่องปกติของคนไทย พุทธศาสนิกชนมีหน้าที่ให้การส่งเสริม อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยการทำบุญถวายปัจจัยถวายภัตตาหาร หรืออื่นๆ ที่ช่วยทำนุบำรุงศาสนา ในสมัยโบราณเชื่อกันว่าหากผู้ใดสามารถทำบุญ ๙ วัด ใน ๑ วัน ผู้นั้นจะได้บุญกุศลมาก ดังนั้น การเดินทางไปวัดจึงเป็นกิจที่ชาวพุทธทำอยู่เป็นประจำ ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนนิยมเดินทางไปทำบุญ เช่น ทอดกฐินหรือผ้าป่าสามัคคีตามวัดต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลจากที่พักอาศัยจึงถือได้ว่าการเดินทางไปทำบุญ เป็นการเดินทางท่องเที่ยวได้เช่นกัน การเดินทางไปท่องเที่ยวตามวัดต่างๆ นอกจากจะมีจุดประสงค์ เพื่อทำบุญแล้วการได้ชมศิลปะแบบต่างๆ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตของคน ในชุมชนละแวกวัดนั้นๆ ก็เป็นผลพลอยได้ตามมา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ได้เล็งเห็นความสำคัญ

^๖ ธนกฤต สังข์เฉย, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ*, (เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต สารสนเทศเพชรบุรี, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

^๗ จุฑาภรณ์ หินชุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์, *แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, วารสารวิชาการ การท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑/ ๒๕๕๗*, หน้า ๕๒.

^๘ รลิกา อังกูร, *ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่าน การนำชมศิลปวัฒนธรรม*, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

ดังกล่าว จึงจัดให้วัดเป็นอีกหนึ่งในเส้นทางของการท่องเที่ยว ผลจากการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมีความน่าสนใจทุกด้าน เช่น ความงดงามด้านพุทธศิลป์ มีการจัดการเชิงพระพุทธศาสนา วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วัดที่มีฐานศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องตำนานอูรังคธาตุ ความเชื่อเรื่องพระธาตุประจำปีเกิด ความเชื่อเรื่องตำนานคัมภีร์ วัดที่มีการพัฒนาในเชิงบูรณาการระหว่างหลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น รวมทั้งวัดที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง นอกจากนี้เส้นทางของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทยนั้น ยังมีเส้นทางใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ อีกด้วย^๙ นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่ารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมในประเทศไทยมีรูปแบบที่เหมาะสม ๔ ประการ คือ

๑. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัดอุทธธรรม
๒. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ
๓. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้
๔. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา

ในรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้ง ๔ ประการดังกล่าวนี้ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนามีแนวโน้มว่านักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้สูงอายุและสุขภาพสตรี รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่ให้ความสนใจในการเรียนรู้เชิงลึก การปฏิบัติสมาธิตามหลักการทางพระพุทธศาสนา^{๑๐} แต่ในความเป็นจริงแล้ว ประเทศไทยก็ยังเผชิญกับปัญหาอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยวัดและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหลายพื้นที่ เช่น กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พบว่า ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพและสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวมากเกินไปโดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือเทศกาลทำให้วัด

^๙ พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, รายงานการวิจัย, เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

^{๑๐} พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, เสนอ สถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

ไม่สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้ทั้งหมดหรือจำนวนคราวละมากๆ ได้ ปัญหาด้านสาธารณสุขโรค และสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจราจรจากระบบขนส่งมวลชนภายใน นอกจากนี้ยังมีปัญหา ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ยานพาหนะ เป็นต้น ปัญหาด้านการรักษาเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรม ปัญหาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นในด้านการบริหารจัดการร่วมกัน ปัญหา เรื่องการบริหารจัดการภายในวัด พระสงฆ์ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการสถานที่ของวัดให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา การขาดพระสงฆ์ที่เป็นมัคคุเทศก์ ปัญหาการขาดความร่วมมือ ระหว่างวัด ชาวบ้าน ผู้ประกอบการและชุมชน

กล่าวโดยสรุป ปัญหาอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยวัด คือวัดขาดกิจกรรมในการ ดึงดูดนักท่องเที่ยวในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของ ประเทศ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน องค์กรเอกชนและหน่วยงานรัฐอื่นๆ ในการวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและ ต่อเนื่อง ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวัด ด้านการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก เส้นทางคมนาคมยังไม่สามารถสนองต่อความสะดวกของนักท่องเที่ยวได้

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สำหรับแนวความคิดของการเดินทางท่องเที่ยวในปัจจุบัน นอกจากความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ และสังคมแล้ว นักท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง วัฒนธรรมที่แตกต่างที่เปลี่ยนแปลงในชุมชนซึ่งอาจจะทำให้รูปแบบและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ขึ้นมา จากกระแสการอนุรักษ์และความต้องการ ที่จะคืนสภาพความสมบูรณ์ธรรมชาติ พร้อมกับมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว นักพัฒนาการ ท่องเที่ยวจากองค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) และสมาคมส่งเสริมการ ท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) ได้มีการคิดรูปแบบ การบริการที่มีความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เป็นการ พัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) โดยใช้หลักแนวความคิดการพัฒนาการ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตามแผนปฏิบัติการ ๒๑ หรือ Agenda ๒๑ ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาการ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืนซึ่งมีความหมายรวมถึงการพัฒนาที่มุ่งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อมในขณะเดียวกันชุมชนก็มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว อย่างเท่าเทียมกัน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนเกิดจากการร่วมคิดร่วมทำด้วยความเต็มใจเพราะมีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พร้อมๆ ไปด้วยกับความเจริญของงานเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพราะการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตอันดีงาม และเป็นเครื่องมือในการรักษาสิ่งแวดล้อม แต่ความเป็นจริงแล้ว ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนนั้น ได้แก่ นักท่องเที่ยวเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงผู้ประกอบการทุกประเภท

พิมพ์ชนก มุลมิตร ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการทรัพยากรทั้งหมด ในลักษณะที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ ในขณะเดียวกันก็สามารถรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมกระบวนการที่จำเป็นเชิงนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบสนับสนุน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ ๔ ประการดังนี้

๑. การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อนิเวศชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว

๔. การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมเป็นหลัก การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนถือเป็นการเพิ่มผลกระทบทางบวกให้เกิดขึ้นมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ลดผลกระทบด้านลบให้น้อยที่สุด^{๑๑}

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนและการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย โดยใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีรายได้เข้าสู่ชุมชน แต่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามไว้ได้ มีการศึกษาและวางแผนเพื่อส่งเสริมและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่าและยาวนานที่สุดในขณะเดียวกันต้องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด การกำหนด

^{๑๑} พิมพ์ชนก มุลมิตร, การศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของจังหวัดชุมพร, *ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑, หน้า ๓๒.

ให้ชุมชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น นับว่าเป็นโอกาสในการคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากรให้กับผู้เป็นเจ้าของ ดังนั้น คนในท้องถิ่นจึงควรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ นับตั้งแต่การท่องเที่ยวควรจะเป็นในลักษณะใด ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ชุมชนต้องการ การกำหนดอัตราการขยายตัวที่สม่ำเสมอตลอดจนมีหน้าที่ควบคุมดูแลคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ^{๑๖}

การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism หรือ CBT) เป็นแนวคิดที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกนำมาจัดการในชุมชนท้องถิ่นตลอด ๒ ทศวรรษที่ผ่านมา โดยรูปแบบของการจัดการโดยคนในชุมชนหรือเจ้าของพื้นที่ (Host Management) เช่น ประเทศญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ Etsuko (๒๐๐๘) แห่งมหาวิทยาลัย Okazaki Kobe^{๑๗} ได้ศึกษาและพบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ กระบวนการความร่วมมือและความคิดสร้างสรรค์ในกลุ่มสังคม การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็วและในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงภายในและภายนอกชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้รูปแบบของการจัดการโดยชุมชนถูกคาดหวังว่าเป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง^{๑๘}

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ที่กำหนดทิศทางในการจัดการโดยชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนรู้และชุมชน โดยมองว่าการท่องเที่ยวสามารถครอบคลุมทั้ง ๕ ด้านพร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรท้องถิ่นๆ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์

^{๑๖} วรณพร ภูมิชาณุกร, *นิเวศท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*, (กรุงเทพมหานคร : ทรรปณ์ศิลป์, ๒๕๔๐).

^{๑๗} Etsuko, Okazaki. (2008). A Community-Based Tourism Model: Its Conception and Use. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5) pp. 511-529.

^{๑๘} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (๒๕๕๙). *การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=957:2012-07-01-03-23-01&catid=35:research-orum&Itemid=146 [26มกราคม 2562]

ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิดการยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด^{๑๕} จากผลการวิจัย เรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชนและท้องถิ่น ชี้ให้เห็นว่า องค์กรชุมชนถูกจัดตั้งอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีการจัดการและการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ภายใต้จิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๑๖} ตามที่ วีระพล ทองมา อธิบายไว้คือ ๑) ด้านเศรษฐกิจ ๒) ด้านสังคมวัฒนธรรม ๓) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอดตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด ในความหมายของผลกระทบด้านบวกของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน^{๑๗}

บทสรุป

จากแนวคิด หลักการ ความหมายและลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยชุมชน ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการยกระดับรายได้ และกระจายงานหรือผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ผ่านกระบวนการจัดการ การมีส่วนร่วม และการดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่เป็นทางการ เช่น สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น ที่เข้าใจและพึงพอใจในเป้าหมายเดียวกัน โดยใช้ทรัพยากรของชุมชนเอง รวมถึงสถานที่ที่เป็นวัดร่วมมือกัน และการนำเสนอบริการท่องเที่ยวหรือข้อมูลเชิงวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณี สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจน

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาจึงได้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยชุมชนอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้นๆ และแหล่ง

^{๑๕} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, *เที่ยวให้รู้ เปิดประตูสมอง*, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์พลอเรอร์ ชาแนล, ๒๕๕๑).

^{๑๖} สุตถนอม ตันเจริญ, *การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*, รายงานสืบเนื่องในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ครั้งที่ ๑ (วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๐)

^{๑๗} วีระพล ทองมา, *การท่องเที่ยวสีเขียว : เรื่องจริงหรือแค่ภาพลวงตา*, รายงานผลการดำเนินโครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ครั้งที่ ๒ จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมในพื้นที่วัดและศาสนสถานโดยมีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อตระหนักถึงคุณค่าต่อการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในท้องถิ่น ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยชุมชน คือ สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยชุมชนเป็นการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา มัคคุเทศก์เป็นผู้แนะนำให้ความรู้กับผู้ที่มาท่องเที่ยว นโยบายรัฐการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ การบริการด้านสาธารณสุข การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคมการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวัด ศาสนสถานและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง สิ่งอำนวยความสะดวกให้สามารถสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รู้จักมากขึ้น

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **เที่ยวให้รู้ เปิดประตูสมอง**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์พลอเรอร์ ชาแนล, ๒๕๕๑.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโฮมสเตย์**. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๔.
- จุฑาภรณ์ หินชูย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. **แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ**. วารสารวิชาการ **การท่องเที่ยวไทยนานาชาติ** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑/ ๒๕๕๗.
- ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. **การพัฒนาท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒.
- ชาติรี แก้วมา. **แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดร้อยเอ็ด**. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙.
- ธนภุต สังข์เฉย. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ**. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, ๒๕๕๐.
- พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. **การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. **รายงานการวิจัย** เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ ออบอุ่น. รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย เสนอ สถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

พิมพ์ชนก มูลมิตร. การศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของจังหวัดชุมพร. **ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.

รสิกา อังกูร. ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

วรรณภา ศิลปะอาษา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๙.

วรรณพร วัฒนชานุกร. **นิเวศท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**. กรุงเทพมหานคร : ทรรปณ์ศิลป์, ๒๕๔๐.

วีระพล ทองมา. การท่องเที่ยวสีเขียว : เรื่องจริงหรือแค่ภาพลวงตา. รายงานผลการดำเนินโครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ครั้งที่ ๒ จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

ศรัณญา เลิศมนไพโรจน์. การศึกษาความต้องการของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเนื้อหาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สุดถนอม ต้นเจริญ. การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. รายงานสืบเนื่องในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ครั้งที่ ๑ (วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๐).

Etsuko, Okazaki. A Community-Based Tourism Model: Its Conception and Use. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5), 2008, pp. 511–529.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2559). **การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**.

[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=957:2012-07-01-03-23-01&catid=35:research-orum&Itemid=146[26 มกราคม 2562]

